

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 48 luvun muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 48 luvun muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 55/2015 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Ville Hinkkanen, oikeusministeriö
- poliisitarkastaja Seppo Sivula, sisäministeriö
- hallitusneuvos Satu Sundberg, ympäristöministeriö
- käräjätuomari Oskar Kulmala, Pirkanmaan käräjäoikeus
- Helsingin kihlakunnansyyttäjä Tommi Hietanen, Valtakunnansyyttäjänvirasto
- kihlakunnansyyttäjä Heidi Nummela, Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto
- rikoskomisario Kaarle Lönnroth, Lounais-Suomen poliisilaitos
- lakimies Merja Maijala-Liljestrand, Tulli
- johtaja Petri Ahlroth, Suomen ympäristökeskus
- erityisasiantuntija Tapani Veistola, Suomen luonnonsuojeluliitto ry
- professori Jussi Tapani

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Poliisihallitus
- Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- Suomen Asianajajaliitto

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslakiin lisättäisiin uusi törkeää luonnonsuojelurikosta koskeva rangaistussäännös. Luonnonsuojelurikos voitaisiin arvioida törkeäksi, jos se on kokonaisuutena arvostellen törkeä ja siinä aiheutetaan vakavaa vaaraa tai vahinkoa eliölajin, luonnonalueen tai muun luontoon kuuluvan kohteen säilymiselle, siinä tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyö-

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2015 vp

tyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Rangaistusasteikko olisi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta.

Törkeää ympäristön turmelemista koskevaan rangaistussäännökseen lisättäisiin kaksi ankaroittamisperustetta. Ympäristön turmeleminen voitaisiin arvioida törkeäksi, jos siinä tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Muutoksen johdosta kumottaisiin ankaroittamisperuste, joka koskee rikoksen tekemistä viranomaisen määräyksestä tai kiellosta huolimatta.

Lisäksi esityksessä ehdotetaan ympäristön turmelemista ja tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskevien tunnusmerkistöjen selventämistä muuttamatta niitä asiallisesti.

Luonnonsuojelulakiin, valaiden ja arktisten hylkeiden suojelusta annettuun lakiin, Suomen talousvyöhykkeestä annettuun lakiin ja Metsähallituksen erävalvonnasta annettuun lakiin tehtäisiin uudistuksen edellyttämät muutokset rikoslakia koskeviin viittauksiin.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2016.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Esityksessä on kyse uuden törkeää luonnonsuojelurikosta koskevan rangaistussäännöksen sisällyttämisestä rikoslakiin. Luonnonsuojelurikoksesta ei ole nykyään säädetty törkeää tekemuotoa. Uuden säännöksen mukaan luonnonsuojelurikos voidaan arvioida törkeäksi, jos se on kokonaisuutena arvostellen törkeä ja siinä aiheutetaan vakavaa vaaraa tai vahinkoa eliölajin, luonnonsuojelun tai muun luontoon kuuluvan kohteen säilymiselle, siinä tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Toiseksi esityksessä muutetaan myös törkeää ympäristön turmelemista koskevaa rangaistussäännöstä. Mainittuun rangaistussäännökseen lisätään muun muassa kaksi ankaroittamisperustetta, jotka liittyvät huomattavan taloudellisen hyödyn tavoitteluun ja rikoksen tekemiseen erityisen suunnitelmallisesti. Näin ollen luonnonsuojelu- ja ympäristörikoksia koskevia rangaistussäännöksiä tarkistetaan siten, että rikosten luonne talousrikoksina ilmenee itse rangaistussäännöksistä ja säädetyt seuraamukset vastaavat paremmin rikosten moitittavuutta. Törkeää luonnonsuojelurikosta koskevan rangaistussäännöksen sisällyttäminen rikoslakiin parantaa myös törkeimpien luonnonsuojelurikosten tutkintamahdollisuuksia sen vuoksi, että esitutkintaviranomaisten toimivaltuudet lisääntyvät mahdollistaen muun muassa televalvonnan.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin.

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2015 vp

Ympäristön turmelemisen rikosnimike

Lakivaliokunta on esitystä arvioidessaan kiinnittänyt huomiota rikoslain 48 luvun 1, 2 ja 4 §:ssä tarkoitettujen ympäristön turmelemista koskevien rikosten rikosnimikkeisiin (ympäristön turmeleminen, törkeä ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen). Asiantuntijakuulemisessa osa asiantuntijoista on esittänyt, että nykyisiä rikosnimikkeitä muutetaan sisällyttämällä niihin vaarantamiselementti käyttämällä muotoilua "ympäristön vaarantaminen" tai muuttamalla ne yleisempään muotoon käyttämällä muotoilua "ympäristörikos". Perusteluna on esitetty, että nykyiset rikosnimikkeet ovat vaikeaselkoisia tai harhaanjohtavia. Osa asiantuntijoista on puolestaan pitänyt nykyisiä nimikkeitä asianmukaisina eikä ole pitänyt niiden muuttamista perusteltuna.

Saamansa selvityksen perusteella ja myös hallituksen esityksessä (HE 55/2015 vp, s. 16—17) selostetuista syistä lakivaliokunta katsoo, että nykyisestä nimikkeestä poikkeava nimike "ympäristön vaarantaminen" on harhaanjohtava muun muassa rikoslain systematiikan kannalta, koska viittausta vaarantamiseen ei käytetä nimikkeissä, joissa tunnusmerkistö sisältää myös vahingon aiheuttamisen. Jos rikoksen nimike viittaa yksinomaan vaarantamisrikokseen, ei nimike vastaa tilanteita, joissa rikoksella on aiheutettu vahinkoa. Ympäristön turmeleminen eroaa esimerkiksi liikenneturvallisuuden vaarantamisesta, koska liikenteessä aiheutuneet vahinkoseuraukset arvioidaan muiden rikostunnusmerkistöjen avulla. Nykyinen nimike (ympäristön turmeleminen) vastaa säännöksen sisältöä ja kertoo, että kysymys on ennen kaikkea ympäristön pilaamisesta. Rikosnimikkeet ovat oikeuskäytännössä vakiintuneita, eikä niiden muuttaminen vaikuttaisi säännösten tulkintaan. Lakivaliokunta toteaa lisäksi, että "ympäristön turmeleminen" ilmentää suurempaa moitittavuutta kuin "ympäristön vaarantaminen" tai "ympäristörikos". Nimikkeiden säilyttämistä voidaan tämän vuoksi pitää kriminaalipoliittisesti perusteltuna niihin sisältyvän viestin vuoksi. Rikosoikeuden eräs tehtävä osana yleispreventiota on vaikuttaa arvoihin ja asenteisiin. Lähtökohtana on, että rikosnimikkeen tulee antaa asianmukainen, rikoksen paheksuttavuutta vastaava kuva rikoksesta. Lakivaliokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että ympäristön turmelemisen törkeän tekemuodon enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta ja tunnusmerkistö käsittää tekoja, joilla aiheutetaan erityisen suurta vahinkoa ympäristölle tai terveydelle. Erityisesti törkeän tekemuodon nimikkeen tulee ilmentää rikoksen vakavuutta, ja viittaus vaarantamiseen tai yleisesti ympäristörikoksiin lieventäisi tarpeettomasti rikoksista kansalaisille syntyvää käsitystä. Edellä sanotun perusteella lakivaliokunta pitää asianmukaisena esityksessä valitua ratkaisua siitä, että rikosnimikkeet säilytetään muuttamattomina.

Telekuuntelu

Esitystä arvioidessaan lakivaliokunta on tarkastellut myös kysymystä siitä, tuleeko törkeän luonnonsuojelurikoksen tutkinnassa mahdollistaa pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettu telekuuntelu sen lisäksi, että uudistuksen myötä pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ssä tarkoitettu televalvonta tulee mahdolliseksi törkeimpien luonnonsuojelurikosten osalta. Hallituksen esityksessä (HE 55/2015 vp, s. 13—14) on tuotu esiin törkeää luonnonsuojelurikosta koskevan uudistuksen vaikutukset käytettävissä oleviin tutkintakeinoihin ja niiden laajeneminen ja toisaalta perustuslain reunaehdot telekuuntelun käytön laajentamiselle. Uudistuksen myötä käytettävissä oleva televalvonta mahdollistaa muun muassa kansallisten tekijäkumppanien selvittämisen ja yhteistyössä muiden maiden viranomaisten kanssa myös kansainvälisten tekijäkumppanien selvittämisen.

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2015 vp

tämisen. Lisäksi televalvonnan avulla voidaan nykytilannetta paremmin selvittää epäiltyjen liikumista Suomessa tiettyinä ajankohtina. Pakkokeinojen laajentaminen esityksessä tarkoitetulla tavalla parantaa mahdollisuuksia toteuttaa kansainvälisiä yhteisoperaatioita rikosten selvittämiseksi. Valiokunta pitää perusteltuna, että esityksen mukaisesti televalvonta on käytettävissä törkeän luonnonsuojelurikoksen tutkinnassa.

Telekuuntelun osalta lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten tutkinnassa. Esityksessä todetuin tavoin perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään katsonut (PeVL 36/2002 vp), että esimerkiksi törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä vahingonteko ovat epäilemättä säännöksessä tarkoitettuja rikoksia. Sama ei kuitenkaan perustuslakivaliokunnan mukaan ilman muuta päde talousrikoksiin, joiden osalta telekuuntelu voi koskea vain törkeiden talousrikosten törkeimpiä tekemuotoja. Pakkokeinovaltuuksien laajentamiselle on oltava myös todellinen tutkintakäytännössä ilmennyt tarve. Saadun selvityksen mukaan toistaiseksi ei ole tullut ilmi sellaisia piirteitä sisältäviä luonnonsuojelurikoksia, joissa telekuuntelu voisi tulla kysymykseen, eikä rikollisuustilanteen kehitys osoita tällaista tarvetta myöskään lähitulevaisuudessa. Edellä todetun perusteella lakivaliokunta katsoo, että esityksessä omaksuttu ratkaisu olla nykytilanteessa säätämättä telekuuntelusta on asianmukainen.

Huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelua koskeva ankaroittamisperuste

Törkeää luonnonsuojelurikosta ja törkeää ympäristön turmelemista koskevat rangaistussäännökset sisältävät huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelua koskevan ankaroittamisperusteen. Esityksen perusteluissa ei ole nimenomaisesti esitetty euromäärää, jota voidaan pitää huomattavana taloudellisena hyötynä. Valittua ratkaisua on perusteltu yksityiskohtaisesti hallituksen esityksessä (HE 55/2015 vp, s. 19). Saadun selvityksen mukaan talousrikoksia koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa ei ole yleensä mahdollista ottaa yksiselitteisesti kantaa ankaroittamisperustetta koskeviin rahamääriin. Arvioinnin tulisi tapahtua suhteessa vastaavanlaisesta rikoksesta yleensä odotettavaan hyötyyn nähden (ks. esim. HE 254/1998 vp, s. 24). Erityisesti törkeän luonnonsuojelurikoksen osalta tällaisen arvion esittäminen olisi siten toistaiseksi mahdotonta. Arvioinnissa on myös otettava huomioon muun muassa rikollisuustilanteen kehitys ja rahan arvon muuttuminen, joten harvinaisissa rikostyypeissä rahamääräisen tulkintaohjeen esittäminen rajoitaisi tarpeettomasti säännöksen myöhempää soveltamista. Edellä todetun perusteella lakivaliokunta pitää esityksessä valittua ratkaisua asianmukaisena ja katsoo, että huomattavaa taloudellista hyötyä koskevan ankaroittamisperusteen tulkinnan on tältä osin perusteltua määräytyä oikeuskäytännössä, kuten muissakin talousrikoksissa.

Hallituksen esityksen perusteluista ei ilmene, edellyttääkö huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelua koskevan ankaroittamisperusteen soveltaminen, että taloudellisen hyödyn tavoittelu on rikoksen yksinomainen päämäärä. Tältä osin lakivaliokunta toteaa, että ehdotettujen tunnusmerkistöjen mukaan huomattavaa taloudellista hyötyä koskevan ankaroittamisperusteen soveltaminen ei edellytä, että hyödyn tavoittelu on tekijän yksinomainen tarkoitus. Tekoon voi siten liittyä myös muita tavoitteenasetteluita.

Valiokunnan mietintö LaVM 6/2015 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomina hallituksen esitykseen HE 55/2015 vp sisältyvät lakiehdotukset.

Helsingissä 9.12.2015

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Kari Tolvanen kok
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Emma Kari vihr
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Mikko Kärnä kesk
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Sanna Marin sd
jäsen Tom Packalén ps
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
varajäsen Susanna Koski kok
varajäsen Leena Meri ps
varajäsen Ari Torniainen kesk

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto